

ANLATIM BOZUKLUKLARI

Her cümle belli bir düşünceyi, duyguyu aktarmak için kurulur. Bu cümlelerin, ifade edeceği anlamı açık ve anlaşılır bir biçimde ortaya koyması gerekir. Ayrıca cümle mümkün olduğunca gereksiz unsurlardan arındırılmış olmalıdır bu cümle. İşte bu özelliği göstermeyen cümleler, anlatım bakımından bozuktur.

1. Gereksiz Sözcüklerin Kullanılması

Cümlede gereksiz sözcük kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar. Bir cümlede gereksiz sözcük bulunduğunu anlamak için, sözcük cümleden çıkarılır. Bu durumda cümlelerin anlam ve anlatımında bir bozulma oluyorsa o sözcük gerekli, olmuyorsa gereksizdir.

"Satıcı burnu havada, kendini beğenmiş biri."

cümlesinde "burnu havada" sözünün verdiği anlamla "kendini beğenmiş" sözünün verdiği anlam aynıdır. Öyleyse bu cümlede bu iki sözden biri gereksizdir. Cümleden çıkarılmalıdır.

"Yaklaşık beş yıl kadar bu Edirne'de oturduk."

cümlesindeki "yaklaşık" sözcüğü ile "kadar" sözcüğü cümleye aynı anlamı katmıştır. Bu nedenle bu iki sözcükte biri cümleden çıkarılarak anlatım bozukluğu giderilmelidir.

Bir cümlelerin anlamı içinde bulunan başka bir sözü cümlede kullanmak da gereksiz sözcük kullanımına girer. Cümlede böyle bir sözcük varsa, o cümle de anlatım bakımından bozuktur.

"Dışarı çıkmak istediğini kulağıma alçak sesle fısıldadı."

cümlesindeki "fısıldadı" sözcüğü zaten "alçak sesle" yapılan bir eylemdir. Bu nedenle ayrıca bir "alçak sesle" sözüne gerek yoktur. Bu nedenle bu söz cümleden çıkarılarak anlatım bozukluğu giderilmelidir.

"Eve arkadaşı ile birlikte geldi."

cümlesindeki ile edatı cümleye birliktelik anlamı kattığı için ayrıca bir birlikte sözcüğüne gerek yoktur. Bu nedenle bu sözcük cümleden çıkarılarak anlatım bozukluğu giderilmelidir.

2. Sözcüklerin Yanlış Anlamda Kullanılması

Bazen sözcükleri yanlış şekilde başka bir anlama gelen bir sözcüğü o anlamının dışında kullanırız. Bu tür kullanımlar cümlenin anlamını etkiler.

"Futbolcu, attığı muhteşem golle takımının galip gelmesine neden oldu."

cümlesindeki "neden olmak" eylemi daima olumsuz anlamlar verecek biçimde kullanılır. Oysa maçın kazanılması olumlu bir durumdur. Öyleyse "neden oldu" sözü bu cümlede yanlış kullanılmıştır. Bunun yerine cümle "...gelmesini sağladı." şeklinde bitirilebilir.

"Tanımadıkları bir ortama gelen kişiler ilk başlarda çekimser olur."

cümlesindeki "çekimser" sözcüğü yanlış anlamda kullanılmıştır. Bu sözcük görüş bildirmekten çekinmek anlamındadır. Oysa cümlede verilmek istenen anlam "ürkek, sıkılgan"dır. Öyleyse bu cümlede "çekingen" sözcüğü kullanılmalıdır.

3. Deyim Yanlışlığı

Bir cümlede deyim yanlış yerde kullanılması da cümlenin anlamını bozar.

"Başarılı çalışmalarıyla kısa sürede yöneticilerinin gözüne batmayı bilmişti."

cümlesinde "göze batmak" deyimini yanlış kullanılmıştır. Çünkü bu deyim "başkalarının çekemeyeceği bir yüksekliğe erişmek veya görünüşüyle başkalarını tedirgin etmek" anlamındadır. Yani olumsuz durumları anlatmakta kullanılır. Oysa cümlede, kişinin olumlu bir özelliği anlatılmaktadır. Öyleyse cümlede "çalışkanlığı, becerikliliği ile büyüğünün sevgi ve güvenini kazanmak" anlamına gelen "**gözüne girmek**" deyimini kullanılmalıydı.

4. Sözcüklerin Yanlış Yerde Kullanılması

Bazen sözcük doğrudur ancak cümlede bulunduğu yer doğru değildir. Bu durum cümlenin anlamını bozar.

"Yeni durağa varmışım ki otobüs geldi."

cümlesinde "yeni" sözünün yeri anlatımda bozukluğa yol açmıştır. Çünkü burada söylenmek istenen, durağın yeniliği değil, durağa varmanın yeni, henüz yapıldığıdır. Cümlenin doğrusu:

"Durağa yeni varmışım ki otobüs geldi."

şeklinde olmalıdır.

5. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Kullanılması

Anlamca çelişen sözcüklerin aynı cümlede kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

"Şüphesiz Türkiye geleceğin süper bir ülkesi olabilir."

cümlesindeki "şüphesiz" kelimesi kesinlik anlamında olmasına rağmen; "olabilir" sözcüğü olasılık, ihtimal anlamındadır. Bu nedenle ülkemiz hakkındaki kişinin görüşünde bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Bu iki sözcükten biri cümleden çıkarılarak anlatım bozukluğu giderilebilir.

6. Tümeleç Eksiklikleri

Cümlede, kullanılması gereken bir ögenin bulunmaması, anlatım bozukluğuna yol açar. Bu, daha çok ortak kullanılan ögelerde görülür. Çünkü Türkçe'de her fiil, ögeleri aynı eklerle kendine bağlamaz.

"Türkçe öğretmenin yanına gitti, bir soru sordu."

cümlesindeki ögeleri inceleyelim: "gitti" ve "sordu" yüklemidir. Giden ve soran kişi yani "o" gizli öznedir. Yani "o" ögesi her iki yüklem için ortak ögesidir. Bu ortak ögeyi yüklemle kullanalım. "Türkçe öğretmenin yanına gitti." doğrudur; ancak "Türkçe öğretmenin yanına

soru sordu." denemez, "Türkçe öğretmenine soru sordu veya ona soru sordu." olmalı. Yani ikinci cümleye bir dolaylı tümleş gerekmektedir.

"Bebeğe sevgiyle baktı, sevdi."

cümlesinde nesne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır. Bu bozukluk ikinci cümleye "onu" sözcüğü getirilerek giderilir:

"Bebeğe sevgiyle baktı, onu sevdi."

Sıralı isim cümlelerinde ekfiilin kullanılması da bazen bozukluğa yol açar.

"Kardeşimin boyu uzun, kilosunu fazla değildi."

cümlesinde iki yargı vardır: Kardeşimin boyunun uzun olduğu, aynı zamanda kilosunun fazla olmadığı, yani kilosunun az olduğu. Oysa cümlede "uzun" sözcüğü yüklem gibi kullanılmadığından "değildi" edatına bağlanıyor ve böylece çocuğun uzun boylu olmadığı anlamı çıkıyor. Bunu düzeltmek için "uzun" sözcüğü "uzundu" şekline getirilmelidir.

7. Özne - Yüklem Uyumsuzluğu

Türkçede bazı özneler olumlu, bazıları olumsuz anlamlar verir. Buna göre yüklemelerin de olumlu, olumsuz çekimlenmesi gerekir.

"Kimse gelmemiş, maça gitmiş."

cümlesinde "gelmemiş" olanlar ile "gitmiş" olanlar aynı ancak "kimse" olumsuz bir öznedir ve yüklemi daima olumsuz çekimlenir. Oysa "gitmiş" olumlu bir çekimdir. Yani ikinci cümle özneyle uyum sağlamamıştır. Buna "hepsi" şeklinde bir özne getirilmelidir.

Cümlede öznenin ifade ettiği şahıslarla yüklem bildirdiği şahıs arasında bir uyum olmalıdır.

"Bu soruyu ancak ben ve sen çözebiliriz."

(biz)

"Ödülü sadece ben ve sınıf arkadaşım kazanmıştık."

(biz)

"Sen ve kardeşin hangi okulda okuyorsunuz?"

(siz)

"Sen hatta hepiniz bana yardım edin."

(siz)

"Sen ve arkadaşların beni iyi dinleyin."

(siz)

"Kardeşim ve annem okula gitti."

(onlar)

cümleleri buna örnektir.

Öznenin insan ya da başka varlıklar olması da yüklem tekil veya çoğulluğunu etkiler. Eğer özne bitkiler, hayvanlar, cansız varlıklar ya da soyut kavramlarsa, yüklem daima tekil olur. İnsanlar çoğul özne olduğunda ise yüklem tekil veya çoğul olabilir.

"Kuşlar ağaçlarda ötüyorlar."

değil,

"Kuşlar ağaçlarda ötüyor."

olmalı.

"Korkular üzerine gidildikçe azalıyorlar."

değil "azalır." olacak.

"Öğrenciler öğretmeni dinliyor."

şeklinde de doğrudur, "dinliyorlar." şeklinde de.

Türkçede sıfatlar çoğul anlam verirse isimler çoğul eki almaz. Bu özellik genellikle belgisiz sıfatlarda görülür.

"Birçok insanlar bu kitabı beğendi."

cümlesinde "birçok" sıfatı çoğul bir anlam verdiği hâlde "insanlar" sözü de çoğul eki almıştır. Cümleden çoğul eki çıkarılmalıdır.